

MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY

Pokusy o vznik ochranářských konvencí jsou datovány již do 18. století. Jejich vznik byl podnícen hlavně z důvodu ekonomických a tedy prospěšných člověku, měly však mimo jiné i pozitivní vliv na zachování některých druhů zvířat včetně jejich biotopů. Hlavní cíle úmluv se postupně měnily, a to v důsledku vymírání mnoha druhů rostlin a živočichů v souvislosti s jejich sběrem nebo lovem, úbytkem přírodních stanovišť, nelegálním obchodem a pytláctvím, a v neposlední řadě kvůli znečišťování prostředí.

Česká republika je smluvní stranou několika desítek důležitých mnohostranných environmentálních smluv. Smlouvy, sjednávané velmi často v rámci mezinárodních organizací s environmentálním segmentem, jsou konkrétním projevem odpovědnosti států za stav a vývoj životního prostředí na globální, regionální a subregionální úrovni. Státy se ratifikací smluv závazně přihlašují k naplnění jejich cílů.

ČR je na mezinárodní úrovni aktivní v rámci smluv zaměřených na změnu klimatu (Rámcová úmluva OSN o změně klimatu, Kjótský protokol), ochranu přírody a krajiny (Evropská úmluva o krajině, Karpatská úmluva, Ramsarská úmluva o mokřadech, Smlouva o Antarktidě - Česká antarktická stanice, Úmluva o biologické rozmanitosti, Úmluva o boji proti desertifikaci), ochranu druhů (AEWA - Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků, Bernská úmluva, CITES - Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, EUROBATS - Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů, Memorandum o dropovi, Úmluva o regulaci velrybářství, Bonnská úmluva), ochranu ovzduší (Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší), ochranu ozonové vrstvy (Vídeňská úmluva, Montrealský protokol), ochranu vod (Úmluva o ochraně hraničních toků a jezer), chemické látky a rizika pro životní prostředí (Rotterdamská úmluva, Stockholmská úmluva, Úmluva o rtuti, Cartagenský protokol), odpady (Basilejská úmluva), průmyslové havárie (Úmluva o účincích průmyslových havárií), horizontální otázky - přístup veřejnosti k informacím o životním prostředí, posuzování vlivů na životní prostředí (Aarhuská úmluva, Protokol o PRTR, Espoo úmluva, Protokol o SEA). ČR je také smluvní stranou několika regionálních mnohostranných smluv, zaměřených na ochranu vodních toků či ovzduší.

Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství

International Convention for the Regulation of Whaling

(ICRW)

(Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství)

Byla sjednána 2. prosince 1946 sedmnácti tehdejšími velrybářskými státy ve městě Washington, jejím původním účelem bylo ochránit velrybí populace před nadměrnou exploatací a zachovat možnost jejich lovu i pro budoucnost. V současnosti má 88 smluvních stran, s tím, že se velká část dnešních členských zemí snaží změnit poslání úmluvy na čistě ochrannářské. ČR přistoupila 26. 1. 2005 a přidala se ke skupině ochrannářských států.

V roce 1982 prosadily protivelrybářské státy dočasné moratorium na komerční lov velryb → v platnosti od r. 1986 dosud (Norsko a Island loví dosud hojné druhy velryb na základě výhrad vůči moratoriu, Japonsko loví pro vědecké účely, obojí však tato Úmluva umožňuje). Skupina ochrannářských států se snaží změnit dočasné moratorium komerčního lovu na trvalé, zatímco skupina velrybářských států se snaží moratorium zrušit. V současné době je toto téma předmětem obtížných jednání, která by měla najít kompromisní řešení.

African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources

Africká konvence na ochranu přírody a přírodního bohatství vznikla v září 1968 a vešla v platnost v červnu 1969. Má za úkol chránit faunu i flóru Afrického kontinentu před jejich vyhubením. Ohrožené druhy jsou řazeny do Třídy A (druhy chráněné před vyhynutím) a Třídy B (druhy, které nejsou přímo ohrožené vyhynutím, ale mohly by být, pokud by nebyly chráněny). V současné době má tato úmluva 54 členů.

Ramsar Convention on Wetlands

(Ramsarská úmluva o mokřadech)

Rámcová úmluva o mokřadech má mezinárodní význam především v ochraně biotopů vodního ptactva. Byla podepsána 2. 2. 1971 v íránském městě Ramsar a v platnost vstoupila roku 1975. V současnosti má 169 členů včetně České republiky, která se stala smluvní stranou 1. 1. 1993, jako Československá federativní republika pak o tři roky dříve.

Ramsarská úmluva vytváří rámec pro celosvětovou ochranu a rozumné užívání všech typů mokřadů („území bažin, slatin, rašelinišť i území pokrytá vodou, přirozeně i uměle vytvořená, trvalá či dočasná, s vodou stojatou či tekoucí, sladkou, brakickou či slanou, včetně území s mořskou vodou, jejíž hloubka při odlivu nepřesahuje šest metrů“). Týká se mokřadů majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva. Každá smluvní strana je povinna zařadit alespoň jeden ze svých mokřadů na „Seznam mokřadů mezinárodního významu“ (List of Wetlands of International Importance) a zajistit adekvátní ochranu a rozumné užívání mokřadů na svém území. Do seznamu jsou zařazovány mokřady splňující přísná kritéria mezinárodního významu pro vodní ptactvo a mezinárodního významu z hlediska ekologie, botaniky, zoologie, limnologie nebo hydrologie. Seznam v současné době čítá 2227 mokřadů celého světa o celkové rozloze 216 mil. ha.

Česká republika má na seznamu zapsáno celkem 12 mokřadů (Šumavská rašeliniště, Třeboňské rybníky, Novozámecký a Břežský rybník, Lednické rybníky, Litovelské Pomoraví, Poodří, Krkonošská rašeliniště, Třeboňská rašeliniště, Mokřady dolního Podyjí, Mokřady Liběchovky a Pšovky, Podzemní Punkva a Krušnohorská rašeliniště. V návrhu jsou Pramenné vývěry a rašeliniště Slavkovského lesa a Krušnohorská rašeliniště

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora - CITES

(Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a
planě rostoucích rostlin)

První snahy o založení úmluvy CITES proběhly při zasedání členů IUCN (The World Conservation Union) v roce 1963. Text konvence byl přijat a podepsán ve Washingtonu 3. 3. 1973, v platnosti od 1. 7. 1975. Česká republika je smluvní stranou od 1. 1. 1993 (bývalá ČSFR od 28. 5. 1992). V současné době má úmluva 183 smluvních stran.

Cílem úmluvy CITES je ochrana ohrožených druhů živočichů a rostlin před hrozbou vyhubení v přírodě z důvodu nadměrného využívání pro komerční účely. Reguluje zejména obchod s exempláři ohrožených druhů získaných z volné přírody, kontroluje však i obchod s živočichy odchovanými v zajetí nebo člověkem vypěstovanými rostlinami druhů, které jsou v přírodě ohroženy.

Úmluva se vztahuje na živé organismy i na jakékoli jejich části či výrobky z nich. Živé i mrtvé organismy jsou v rámci CITES oficiálně označovány termínem "exemplář".

Dle Úmluvy CITES jsou exempláře rozděleny podle stupně ohrožení do tří kategorií, a to CITES I, II a III. Členění pro CITES EU je přísnější a rozlišují se dle nařízení Rady (ES) č. 338/1997 na kategorie A, B, C, D.

Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats

Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť
(Bernská úmluva)

Před více než 35 lety vznikl text úmluvy, který měl za úkol chránit evropskou faunu a flóru včetně jejich stanovišť (zejména ohrožených druhů a stěhovavých druhů). Bernská konvence byla první, která začala ochraňovat jak druh, tak i jeho biotop, navíc vyžadujíc celoevropskou spolupráci. Byla sjednána 19. 9. 1979, v platnost vstoupila 1. 6. 1982. V současné době má 78 smluvních zemí z evropského i afrického kontinentu včetně Evropské Unie. ČR je smluvní stranou od 1. 6. 1998.

Úmluva má 4 přílohy, Přísně chráněné druhy rostlin, Přísně chráněné druhy živočichů, Chráněné druhy živočichů, Zakázané prostředky a způsoby zabíjení, odchytu a jiných forem využívání.

Smluvní strany se zavázaly přijmout přísná opatření k ochraně celoevropsky významných druhů planě rostoucích rostlin (dle Přílohy I – např. střevíčník pantoflíček, koniklec otevřený), volně žijících živočichů (dle Přílohy II – např. vydra říční, čáp bílý, křeček polní a všechny druhy evropských dravců a sov) a jejich stanovišť. Příslušná opatření mají být zohledněna při plánování a uskutečňování ekonomického rozvoje a součástí potřebných legislativních a správních postupů. Dále se zavázaly podporovat ekologickou výchovu a šíření informací spojených s náplní Bernské úmluvy.

Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals

Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů

(Bonnská úmluva)

Základním cílem této konvence je ochrana stěhovavých druhů živočichů, a to nejen ptáků, ale i savců, ryb a bezobratlých v celém areálu jejich rozšíření, tj. na hnízdištích, tahových cestách i zimovištích. Byla sjednána 23. 6. 1979, v platnost vstoupila 1. 11. 1983. ČR se stala smluvní stranou v r. 1994. V současné době 124 smluvních stran (včetně EU).

Úmluva se snaží zabezpečit ochranu stěhovavých druhů a jejich stanovišť 3 způsoby, a to zajištěním přísné ochrany kriticky ohrožených druhů, podporou uzavírání dohod a memorand, které rozvíjejí úzkou spolupráci areálových států a zabezpečují ochranu konkrétního druhu či skupiny druhů, podporou společných výzkumných projektů, týkajících se stěhovavých druhů.

Přílohy úmluvy zahrnují seznam druhů živočichů, na něž se Bonnská úmluva vztahuje. V příloze I jsou zahrnuty stěhovavé druhy, které jsou ohroženy v celém areálu svého rozšíření nebo na jeho významné části. Státy, na jejichž území zasahuje areál těchto druhů, se musí snažit tyto druhy chránit, a tam, kde je to možné, obnovovat ta stanoviště druhů, která jsou významná pro odvrácení nebezpečí jejich vyhynutí. Příloha II pak obsahuje seznamy druhů, pro něž se uzavírají mezinárodní dohody, které mají zaručit péči o síť stanovišť a tahové cesty. V současné době existuje sedm těchto mezinárodních dohod, které se vztahují k zachování jednoho nebo více druhů stěhovavých živočichů. Z hlediska ČR je významná Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů, Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (AEWA), Memorandum o ochraně stěhovavých dravců a sov Afriky a Eurasie. Pro záchranu vybraných druhů stěhovavých živočichů zavádí Bonnská úmluva tzv. Memoranda porozumění. Z hlediska ČR významné Memorandum porozumění o ochraně středoevropské populace dropa velkého.

Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů

Agreement on the Conservation of Population of European Bats (EUROBATS)

Patří k významným mezinárodním dokumentům sjednaným v rámci Bonnské úmluvy prvními státy podepsána 4. 7. 1991, v platnost vstoupila 16. 1. 1994. V současné době

má 36 smluvních stran. ČR přistoupila 20. 10. 1993, dohoda vstoupila v platnost 26. 3. 1994.

Ke sjednání dohody bylo přistoupeno z toho důvodu, že je stav evropských netopýrů z hlediska jejich ochrany nepříznivý, netopýři jsou ohroženi ničením jejich přirozeného prostředí, narušováním jejich letních i zimních úkrytů a také používáním některých pesticidů. Cílem je ochrana všech 53 druhů evropských netopýrů prostřednictvím legislativy, výchovy, záchranných programů a mezinárodní spolupráce smluvních stran i těch, kteří dosud k dohodě nepřistoupili.

Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků

African-Eurasian Waterbird Agreement (AEWA)

Nejrozsáhlejší dohoda uzavřená v rámci Bonnské úmluvy sjednána 16. 6. 1995, v platnost vstoupila 1. 11. 1999, zahrnuje 119 zemí Evropy a Afriky, Středního východu, části Asie a Kanady. ČR je členem od 1. 9. 2006.

Cílem je mezinárodně koordinovaná ochrana, výzkum a monitoring stěhovavých vodních ptáků (tj. těch druhů ptáků, které jsou alespoň po část svého ročního cyklu závislé na mokřadech). Vztahuje se na ty druhy, jejichž areál rozšíření leží zcela nebo zčásti uvnitř „oblasti působnosti dohody“ - viz příloha II dohody (např. různé druhy potáplic, potápek, kormoránů, volavek, čápů, hus, racků aj.). Sjednání dohody bylo vyvoláno potřebou zastavit pokles početnosti stěhovavých druhů vodních ptáků a jejich stanovišť, neboť tyto druhy jsou obzvláště zranitelné, protože migrují na velké vzdálenosti a jsou závislé na mokřadech, jejichž rozloha se zmenšuje. Smluvní strany se zavázaly podnikat opatření na ochranu stěhovavých vodních ptáků, přičemž bude věnována zvláštní pozornost ohroženým druhům a druhům s nepříznivým stavem z hlediska ochrany; zajistit, aby využívání stěhovavých vodních ptáků bylo udržitelné a probíhalo na základě vyhodnocení nejlepších dostupných znalostí jejich ekologie, určit lokality a stanoviště vodních ptáků a ta pak chránit, udržovat a v případě potřeby i obnovovat; vytvořit programy, informační materiály a mechanismy zaměřené na zvýšení veřejného povědomí o stěhovavých vodních ptácích, péči o mokřady atd.; bránit záměrnému vysazování nepůvodních druhů vodních ptáků; zahájit nebo podpořit výzkum biologie a ekologie stěhovavých vodních ptáků; stanovit orgán či orgány, které budou Dohodu provádět.

Memorandum porozumění o ochraně středoevropské populace dropa velkého (*Otis tarda*)

Memorandum of Understanding on the Conservation and Management of the Middle-European Population of the Great Bustard (*Otis tarda*)

Cílem je zajištění koordinace ochrany dropa velkého ve středoevropském areálu jeho výskytu, zamezení poklesu jeho početnosti a úbytku vhodných stanovišť. V platnost vstoupilo v r. 2001. Je určeno pro země v rámci areálu středoevropské populace dropa velkého (Albania, Austria, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Germany, Greece, Hungary, Moldova, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Ukraine, Italy, Montenegro, the Russian Federation, Serbia). Memorandum podepsalo 13 států, ČR přistoupila 18. 2. 2008.

Drop velký je celosvětově zranitelným, v ČR kriticky ohroženým druhem. Ochrana mizející středoevropské populace dropa velkého může být vzhledem ke značným prostorovým nárokům druhu úspěšná pouze tehdy, pokud bude prováděna koordinovaně ve spolupráci s okolními státy na velkoplošné úrovni. Na území ČR (v oblasti Znojemska) od 19. stol. existovala trvalá hnízdní populace. Početnost populace (historicky dosahující 40-50 jedinců) začala od 2. pol. 20. stol. klesat zejména z důvodu nevhodného způsobu zemědělského hospodaření. V posledním desetiletí jsou na tradičních místech výskytu v ČR nepravidelně pozorováni již jen jednotlivci nebo malé skupiny (ptáci do oblasti Znojemska zalétají z blízké rakouské lokality v západním Weinviertelu, kde se díky soustředěnému úsilí dropí populace zachovala a její početnost pomalu, ale jistě vzrůstá). Doklady o dosud posledním hnízdění u nás pocházejí z roku 2006. Podobný osud jako u nás postihl dropa velkého i v dalších státech evropské části jeho areálu (např. Německo, Polsko, Slovensko). V důsledku těchto změn je v současné době areál výskytu velmi ostrůvkovitý a pokles jeho početnosti zejména v evropských státech neustále pokračuje. Připravovaný záchranný program si klade za cíl obnovit samostatnou hnízdní populaci dropa velkého na našem území, stěžejním opatřením tohoto programu je změna stávajícího zemědělského hospodaření na hospodaření vhodné pro dropa velkého na lokalitách jeho tradičního výskytu.

Convention on Biological Diversity

(Úmluva o biologické rozmanitosti)

Patří k nejvýznamnějším mezinárodním úmluvám v oblasti životního prostředí. Poprvé byla vystavena k podpisu na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) 5. 6. 1992 v Rio de Janeiru, v platnost vstoupila 29. 12. 1993. ČR se stala smluvní stranou 3. 12. 1993. V současné době má 196 smluvních stran. Úmluva si klade tři základní cíle, kterými jsou ochrana biologické rozmanitosti, udržitelné využívání jejích složek a spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z genetických zdrojů.

Úmluva si klade tři základní cíle, kterými jsou ochrana biologické rozmanitosti, ta je chápána jako rozmanitost všech živých organismů a systémů, jichž jsou tyto organismy součástí, udržitelné využívání jejích složek, spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z genetických zdrojů. Smluvní strany úmluvy mají za úkol rozvíjet národní strategie, plány a program pro ochranu a udržitelné využívání biodiverzity

UN Framework Convention on Climate Change

(Rámcová úmluva OSN o změně klimatu)

Úmluva byla přijata na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v roce 1992, v platnost vešla 21. 3. 1994. Česká republika se stala smluvní stranou 7. 10. 1993 a celkem má úmluva 197 smluvních stran.

Rámcová úmluva OSN o změně klimatu zabezpečuje řešení problémů spojených s probíhající změnou klimatu, zabývá se problematikou snižování emisí skleníkových plynů, vyrovnávání se s negativními dopady změny klimatu i finanční a technologickou podporou rozvojem zemím.

Úmluva a následný Kjótský protokol jsou právním podkladem pro snížení emisí skleníkových plynů na úroveň, která by nebyla z hlediska vzájemné interakce s klimatickým systémem Země pro další vývoj planety nebezpečná. Je založena na čtyřech hlavních principech, a to na principu mezigenerační spravedlnosti, tj. chránit klimatický systém ve prospěch nejen současné, ale i příštích generací, principu společné, ale diferencované odpovědnosti, tj. že ekonomicky vyspělé země nesou hlavní odpovědnost za rostoucí koncentrace skleníkových plynů v atmosféře, přičemž jejich povinností je i poskytovat pomoc rozvojem zemím, principu potřeby chránit zejména ty části planety, které jsou více náchylné na negativní dopady změn klimatického systému, tj. především těch zemí, které jsou v rámci svého hospodářského vývoje a geografického

umístění zranitelnější, principu tzv. předběžné opatrnosti, tj. nutnosti neodkládat řešení problému, a to ani v tom případě, že doposud nelze některé důsledky změny klimatu přesně kvantifikovat.

The European Landscape Convention

(Evropská úmluva o krajině)

Evropská úmluva o krajině neboli Florentská konvence je výsledkem společného zájmu evropských zemí v úsilí o udržitelnost rozvoje krajiny, založeném na vyvážených harmonických vztazích mezi sociálními potřebami, hospodářskou činností, ochranou a tvorbou životního prostředí. Byla podepsaná dne 20. 10. 2000 ve Florencii, v mezinárodní platnost vstoupila 1. 3. 2004. ČR se stala smluvní stranou 1. 10. 2004.

Cílem je podpořit ochranu, péči a plánování v krajině a organizovat evropskou spolupráci v této oblasti. Úmluva ukládá jednotlivým státům začlenit krajinu do svých politik jak plánovacích, tak kulturních, environmentálních, zemědělských, sociálních, hospodářských, politiky vzdělávání, všech, které mají přímý či nepřímý dopad na krajinu na všech úrovních veřejné správy. Předmětem zájmu Úmluvy je celá krajina, jak přírodní, venkovní, městská tak industriální.

United Nations Convention to Combat Desertification in those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, particularly in Africa

(Úmluva OSN o boji proti desertifikaci v zemích postižených velkým suchem nebo desertifikací, zvláště v Africe)

Hlavním cílem je boj s desertifikací a odstraňování následků sucha v zemích postižených velkým suchem a rozšiřováním pouští, zvláště v Africe, prostřednictvím efektivních opatření na všech úrovních a za mezinárodní spolupráce. Úmluva má napomoci ke zlepšení obnovy, ochrany a udržitelného využívání půdy a vodních zdrojů přispět k zachování biologické rozmanitosti. V současné době má úmluva 193 smluvních stran.

Zdroje:

P. van Heijnsbergen. International Legal Protection of Wild Fauna and Flora. IOS Press. 1997. ISBN 90 5199 313 7

Ministerstvo životního prostředí ČR

www.mzp.cz

Agentura ochrany přírody a krajiny

<http://www.ochranaprirody.cz/>

Ramsarská konvence

www.ramsar.org

CITES

www.cites.org

Přílohy CITES

<https://www.cites.org/eng/app/appendices.php>

CITES EU

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R1320&from=EN>

Bernská konvence

<http://www.coe.int/en/web/bern-convention>

Bonnská konvence

<http://www.cms.int/>

Úmluva o biologické rozmanitosti

<https://www.cbd.int/>

Rámcová úmluva OSN o změně klimatu

<http://unfccc.int/2860.php>

Evropská úmluva o krajině

<http://www.coe.int/en/web/landscape>

Úmluva OSN o boji proti desertifikaci

<http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/conventionText/conv-eng.pdf>

Africká konvence o ochraně přírody a přírodního bohatství

<http://www.au.int/en/sites/default/files/treaties/7763-file-african-convention-conservation-nature-and-natural-resources.pdf>

Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství

<https://iwc.int/convention>